

Соціологія

**Тема 1. Соціологія як наука.
Протосоціологічне та буденне
знання про суспільство**

План

- Вступ. Характерні риси протосоціологічних вчень про суспільство
- Передумови виникнення соціологічної науки.
- Місце соціології у системі суспільствознавства.
- Об'єкт і предмет соціології.
- Структура соціології.
- Закони, категорії і методи соціології.
- Функції соціології: теоретико-пізнавальна, описово-інформаційна, прогностична, соціального планування і соціальної технології.

Ключові поняття

- соціологія
- суспільство
- мікросоціологія
- мікросоціологія
- прикладна соціологія
- теоретична соціологія
- загальна соціологічна теорія
- методи соціології
- функції соціології

Література

- Барвінський А.О. Соціологія: Курс лекцій для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – С. 3-20.
- Пшеничнюк О.В. Соціологія: Посібник для підготовки до іспитів / О.В. Пшеничнюк, О.В.Романовська. – 3-є вид., виправл. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2007. – С. 6-25.
- Соціологія: Підручник для студентів ВНЗ / За ред. В.Г. Городяненка. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2003. – С. 9-61.
- Соціологія: Підручник / За ред. В.М.Пічі. – Львів: “Новий світ”, 2006. – С.8-23.
- Соціологія: Терміни, поняття, персоналії: Навч. словник-довідник / Укладачі: В.М.Піча, Н.М.Хома та ін.; За заг. ред. В.М.Пічі. – К. – Львів, 2002.
- Танчин І.З. Соціологія: Навч. посіб. – 2-е вид., переробл. і доп. – К.: Знання, 2007. – С.8-28.

Вступ

Соціологія (від лат. *societas* – суспільство та гр. – *logos* – наука) – дослівно – "наука про суспільство".

Суспільні наукові дисципліни є однією з вищих форм пізнання суспільством самого себе, а соціологія є однією із наук про суспільство.

Соціологія є наукою

**Вона не сприймає твердження
"на віру", не покладається на
інтуїтивні відчуття суб'єктів, на
їхній життєвий досвід, фантазії,
плітки, а вивчає суспільство
шляхом аналізу фактів і
наукових узагальнень.**

1. Передумови виникнення соціологічної науки

- Економічні передумови
- Політичні передумови
- Наукові передумови

2. Місце соціології у системі суспільствознавства

Соціологія

є наукою-генералізатором, що досліджує суспільство в цілому, а також людину як істоту соціальну. Вона співпрацює з іншими сферами наукових знань про людину і суспільство, опираючись на досягнення статистики, демографії, психології, політології, економіки, права тощо.

Соціальна філософія

- це розділ філософії, предметом дослідження якої є осмислення якісної своєрідності суспільства у його відмінності від природи.

Історія

Соціологія та історія мають спільний об'єкт дослідження – суспільство, що вивчається у процесі його розвитку.

Політологія

Політологія вивчає політичні процеси, політичні відносини, політичні цінності, політичну систему, політичну культуру, тобто все, що стосується політичної сфери життя суспільства.

Соціологія ж, досліджуючи людей і спільноти як суб'єкти, має справу з громадянським суспільством, що функціонує поряд з державою і стає самостійною сутністю на певному етапі розвитку людської цивілізації.

Психологія.

Від психології соціологія відрізняється тим, що зосереджується на вивченні не індивідуальних, а типових проявів соціальної поведінки і взаємодії.

3. Об'єкт і предмет соціології

Об'єкт соціології – це вибраний, вмотивовано обмежений елемент реальності, який вирізняється у навколишньому середовищі.

Об'єктом соціології є певна соціальна реальність, яка не залежить від дослідника.

Об'єктом соціології є:

- суспільство (глобальне світове співтовариство, національне співтовариство);
- соціальні спільноти – сукупності індивідів, які реально існують, що характеризуються відносною цілісністю і придатні для емпіричної фіксації (класи, конфесії, професійні, вікові групи тощо);
- людина, як творець соціальних спільнот і суб'єкт соціальних процесів;
- соціальні інститути – сталі форми організації спільної діяльності людей, механізми самоорганізації спільного життя людей, органи управління ним.

Предмет соціології

– це сукупність основних теоретичних понять, за допомогою яких вчені описують реальні факти, пояснюють і практично вирішують соціальні проблеми.

Соціологія

наука про становлення та функціонування соціальних спільнот, між якими складаються певні соціальні відносини і взаємодія, а також про соціальну людину – творця цих соціальних спільнот і головного суб'єкта історичного розвитку.

Мікросоціологія

досліджує індивідів, їхню поведінку, мотиви і ті сенси, які люди вкладають у взаємодію.

Макросоціологія

описує глобальні закономірності
розвитку суспільства,
взаємодію основних елементів
суспільної системи.

4. Структура соціології

- **прикладна соціологія** вивчає конкретні соціальні події і факти (за допомогою соціологічних опитувань, анкетування та ін.);
- **теоретична соціологія** – виробляє соціологічні теорії про становлення і діяльність соціальних спільнот, механізми їх життєдіяльності і функціонування, базуючись на філософських аспектах. Власне вона є навчальною дисципліною.

Головні напрями загальної соціологічної теорії.

- **Теорія соціальних структур** вивчає складові елементи й основи будови різних груп і спільнот.
- **Теорія соціального розвитку** (теорія змін) включає теорії соціального прогресу і регресу.
- **Теорія соціальної поведінки індивідів** вивчає залежність між соціальною ситуацією і реакцією індивіда на неї, стереотипи поведінки людей.
- **Теорія поведінки спільнот** з'ясовує загальні закономірності поведінки великих мас людей (натовпів) у кризові періоди.

Спеціальні соціологічні теорії

досліджують розвиток та відтворення людиною окремих соціальних спільнот, а також суть і основні характеристики людини соціальної.

До спеціальних соціологічних теорій належать: соціологія особистості, соціологія сім'ї, соціологія молоді, соціологія міста чи села, соціального стану чи класу, соціологія нації тощо.

Галузеві соціологічні теорії

вивчають механізми життєдіяльності та функціонування соціальних спільнот у певних сферах суспільного життя, а також процеси соціалізації особистості. Серед галузових соціологічних теорій можна виділити соціологію культури, політики, вільного часу, праці й управління, освіти, девіантної поведінки, права, громадської думки, електоральної поведінки та ін.

5. Закони, категорії і методи соціології

Соціальні закони мають такі основні ознаки:

- закон може діяти лише за певних умов
- за цих умов закон діє завжди і всюди без будь-яких винятків
- умови, за яких діє закон, реалізуються не повністю, а частково

Соціальний закон

- відносно сталі і систематично відновлювальні відносини між народами, націями, класами, соціально-демографічними групами, а також між суспільством і соціальною організацією, суспільством і трудовими колективами, суспільством і родиною, суспільством і особистістю, містом, селом, соціальною організацією і особистістю і т. д. (Г. Осипов).

Категорії соціології

- найбільш загальні поняття, які віддзеркалюють суттєві сторони її предмета, розкривають механізм прояву законів і закономірностей, які нею вивчаються.

Категорії соціології

- загальнонаукові соціологічні категорії (суспільство, соціум, соціальна система тощо);
- безпосередні соціологічні категорії (соціальний інститут, соціальна організація, соціальні норми, соціальні цінності);
- категорії дисциплін, суміжних із соціологією (економічна соціологія, соціологія політики, соціологія культури тощо).

Категорії соціології

- категорії, що пояснюють статику суспільства, його структуру з виокремленням основних підсистем та елементів: особистість, соціалізація, соціальна група, соціальна спільнота, соціальний клас, соціальна діяльність, соціальний контроль тощо.
- категорії, що характеризують динаміку суспільства, його основні зміни, особливості розвитку (соціальний процес, соціальна зміна, соціальна трансформація, соціальний рух, соціальна мобільність, соціальний розвиток та ін.

Головні умови реалізації в соціології вимог наукової методології

- принцип емпіризму – використання емпіричних процедур з метою встановлення об'єктивної достовірності одержаних у дослідженнях фактів та узагальнень;
- теоретичне обґрунтування (пояснення) одержаних результатів, які дають змогу розкрити причини, що лежали в основі емпіричних фактів, і водночас включити ці факти в систему теоретичного знання;
- нейтральність соціології, незалежність її від будь-яких заангажованих установ, які зазвичай пропонують різні класи і партії в суспільстві.

Метод

- (з гр. *methodos* – "шлях до чого-небудь", у ширшому розумінні – шлях, спосіб дослідження)
- це спосіб, сукупність прийомів і процедур практичного й теоретичного пізнання дійсності, технологічний принцип вивчення об'єкта.

Теоретичні методи

- Абстрагування
- Системно-структурний метод
- Порівняльний (компаративний)
- Типологічний

Емпіричні методи

- опитування (анкетування та інтерв'ювання)
- аналіз документів (якісний і кількісний (контент-аналіз))
- спостереження (невключене і включене)
- експеримент (природний і штучний)

6. Функції соціології

Функція (з лат. *functio* – виконання, відповідність, здійснення, відображення) – **обов'язок, значення, призначення, роль.**

Зв'язки соціології з життям суспільства, її соціальна роль визначається, насамперед, тими функціями, які вона виконує.

Функції соціології

А. Здравомислов (4):

- теоретична
- ідеологічна
- критична
- інструментальна

Функції соціології

В. Городяненко (8)

- 2 гносеологічних: теоретико-пізнавальна і світоглядно-ідеологічна
- 6 соціальних:
 - практико-перетворювальна, прогностична, організаційно-технологічна, критична, гуманістична та функція соціального планування.

Теоретико-пізнавальна функція

покликана забезпечувати появу нового знання про всі сфери суспільного життя, узагальнення суспільних явищ та процесів. Суть теоретико-пізнавальної функції полягає у формулюванні проблем соціальної реальності, розробці гіпотез, визначенні шляхів, методів та інструментарію соціологічного дослідження. Вона націлена на "виробництво" нових соціологічних знань.

Описово-інформаційна функція

полягає у систематичному описуванні та нагромадженні матеріалу у вигляді різноманітних наукових звітів, статей, книг. Вони відображають справжню картину того соціального об'єкта, який вивчається дослідниками і на основі зібраних матеріалів робляться практичні висновки, приймаються управлінські рішення тощо.

Прогностична функція.

Соціологічні дослідження завершуються обґрунтуванням коротко- або довготермінового прогнозу розвитку досліджуваного об'єкта. Завдяки прогностичній функції соціології можлива свідома перебудова й удосконалення життя суспільства. Вироблення прогнозів відіграє важливе значення для всіх соціальних явищ, оскільки вони не лише вказують на необхідність певних змін, але й демонструють реальні можливості здійснення цих змін; виробляються практичні рекомендації і пропозиції щодо підвищення ефективності управління різними соціальними процесами.

Функція соціального планування і соціальної технології

призначена для визначення
оптимального шляху вирішення
соціальних проблем, методів і
прийомів процедури управлінських
рішень.

Дякую за увагу!